

A. 211

Pare-mi-se că se-aude
Nănaș mare oareunde,
La o masă-mpodobită
C-ar mânca găină friptă.
Tot închină și suspină
Și cu gândul la găină
Și la mine și la ea,
Nu știu care i-ar plăcea.

erau niște bărbați căsătoriți, acasă la socrii mici și la nuni. Chelfarii se constituiau într-un grup de 6 până la 8 persoane și aveau rolul de a invita socrii cei mici și nunii la o masă la care participau doar cei apropiați, ospătându-se din bucatele rămase de la ospățul de duminică. Observăm, deci, că în trecut nunta ținea trei zile și constituia un prilej de bucurie pentru toată comunitatea. Fiecare familie se străduia să participe la cât mai multe nunți pentru că numai astfel puteau avea, la rândul-le, prezență mai mare la nuntă.

Poate aceste minunate obiceiuri s-au cam pierdut în ziua de azi. Cu toate că repertoriul strigăturilor nu mai este chiar atât de bine pus la punct ca în trecut, totuși ele nu lipsesc. Există încă persoane în vârstă, care sunt dispuse să învețe pe tineri ceea ce au învățat și ei, la rândul lor, de la alții. Se mai găsesc pe la țară vornici (starosti) care folosesc și acum orația populară a cărei frumusețe este de neasemuit.

Modernitatea și-a pus amprenta peste tot, dar prin efortul unor oameni cu suflet mare, obiceiurile vor continua să existe, uimind generațiile prin frumusețea și diversitatea lor.

Colecția ADRIANA ALMĂȘAN

OBICEIURILE PRIMĂVERII ȘI VERII

Satul românesc este o categorie istorico-etnografică de cea mai mare însemnătate pentru înțelegerea problemelor fundamentale ale trecutului nostru. Prin structura lui complexă, prin sistemul de organizare, de gândire și de acțiune, el a fost temelia vieții satului timp de secole și chiar de milenii. În cadrul satului se practică obiceiuri, unele ritualuri și ceremonialuri, și fiecare membru al satului are un loc bine stabilit în cadrul comunității.

Pentru sătenii din comuna Bălan, primăvara începe o dată cu sosirea mărțișorului, mai exact a lunii martie, când începe să renască, să-și îmbrace mantia verde și crudă pentru anul cel nou.

În ceea ce privește "mărțișorul", considerat de noi simbol al primăverii, tradiția dăinuirii acestuia pare destul de veche, deși menționările documentare se referă la începutul secolului al XIX-lea. Majoritatea etnologilor sunt de părere că e moștenire latinească. În vechiul calendar roman, 1 martie coincidea cu începutul Anului Nou, iar luna respectivă era dedicată zeului Marte, care, înainte de-a fi o întruchipare a războiului, era o divinitate a vegetației și protector al căsătoriilor. Romanii mai celebrau la 1 martie sărbătoarea femeilor și ofereau daruri soțiilor. La români e ziua Babei Dochia. În această zi, femeile și fetele și puneau la gât o monedă găurită din metal strălucitor, legată de un

O avut pă dracu-n pungă.

șnur împletit din lână roșie și lână albă; alb pentru a avea noroc la rodirea câmpului, și pentru a nu se pârlă la soare; sau să se facă frumoase și dragăstoase, puneau lână roșie.

Mărțișoarele au un caracter lunar și feminin. Legarea mărțișorului de un pom (simbol axial masculin) simboliza conjuncția contrariilor, redată și prin cele două fire împletite. Azi, mărțișorul apare în forme ornamentale precum: floare, inimă, fluture, buburuză, specifice constelației simbolurilor feminine. Ele marchează ascendența principiului feminin, vizibil în toate manifestările calendaristice ale începutului de primăvară. (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, 1994-1995)

Ziua de 1 martie în satul Gâlgău se numea ”Mărțișor“ sau ”Îșdochia“.

În această zi se puneau în piept ”niște chipurile faine, legate cu ață.

Tinerii-și puneau și chiar și bătrânii“. (Inf. I, 2003, Gâlgău)

În Chechiș, ziua de 1 martie se numea ”Mărțișor“. Nu se obișnuia să se pună vreun semn în piept cu această ocazie. Însă, după spusele informatorilor ”în duminica Floriilor,“ florile care să duc la biserică și se sfințesc, se numesc ”mărțișoare“. Ele dau în floare la 1 martie și d-aia să cheamă așa. Duminica în care să sfințesc să numește ”duminica Florilor“. Să pun la icoană și când îi vreme gre’ să aprind, pântru a hi ferită casa de trăsnete și năcazuri. (Inf. II, 2002, Chechiș)

Mergând mai departe, pe raza comunei, ajungem în satul Bălan, unde localnicii numeau data de 1 martie ”Dochia cu 9 cojoace“. Am înțeles că-n vechime nu se purta mărțișor ci ”să pune de-un pic de vreme.

Atunci nu era obiceiul ăla“. (Inf. III, 2000, Bălan)

Sătenii din Gălpâia numesc ziua de 1 martie ”mărțișor“. În această zi se obișnuia și încă se mai obișnuiește să se poarte mărțișoare: ”Să punea mărțișor în chept la femei și la copii. Când să găta, să păstra mărțișorul pântru la anu“. (Inf. IV, 2003, Gălpâia)

În Chendrea, ziua de 1 martie se numea ”Dochia“ ori ”Zua de Ijdode cu

Foto Ioniță G. Andron: În drum spre casă, de la Înviere

99 de cojoace“. Cu acest prilej, se puneau în piept ”mărțișor“, care să păstra pă urmă“. (Inf. V, 2003, Chendrea)

De Zilele Babei, în Gâlgău se spunea că era ”marța dintre tunuri.

Miercuri era zua dintre ele. Ce bubă se arăduie atuncea, nu să mai

A. 212

Aseară primii scrisoare
De la nănașa cea mare
Să-i frig o găină grasă
C-are musafiri la masă.
Cu bine m-am pregătit
Și găina i-am fript.
O găină de import
O-am adus cu pașaport,
Pașaport ardelenesc
Pă nănașu să-l iubesc.

A. 213

Frunză verde de mohor,
Găina-i friptă-n cuptor
Și stropită cu lichior,
Cu lichior vaniliat
S-aibă bun gust la mâncat.

A. 214

Frunză verde de smochine,
Nănaș, te gândește bine
Că găina-i rumenită
Și-i trebe pe ea valută.
Nănașule, țucu-te,
Eu te rog de bunișoară
Să-i dai un foc la țigară!
De când îi democrație,
Găina s-a hotărât
Să se lase de ouat,
Să se-apuce de fumat
Și strigă în gura mare
Că-i trebe țigări scumpe tare
Ca la nănașu cel mare.

←—————→
Avea proptele.

A. 215

Uită-te în portofel
Să vezi câte sute ai în el!
De ai șase ori șapte,
Atunci târgul l-om începe;
Dacă ai una ori două,
Oi pune în pod să ouă.
Mi-a face niște ouță,
M-a ține de pălincuță,
Mi-a oua, mi-a scoate pui
Și mi-o face bani destui.

A. 216

Nănașule, dragul meu,
Găina de-a fi fiartă
Fă bine dragă și iartă
Că pădurile-s departe
N-am avut lemn uscat
Pădurarii-s oameni răi
Și se dau după femei
Decât să fiu împușcată
Mai bine ți-o dau nefiartă
Decât să fiu jos trântită
Mai bine ți-o dau nefriptă.

A. 217

Nănaș mare, om ales
Nu mă-ntreba de unde-s
Îs nevastă din Bistrița
Și-am venit ca socăciță
La gară mă dădui jos
Luai un taxi frumos
Taxiul orașului
Pe jebul nănașului.

tămăduie. Marța și miercurea aceie nu să lucra.“ (Inf. I, 2003, Gâlgău)
Pentru locuitorii din Chechiș, Zilele Babei reprezentau vremea geroasă
”atunci e vreme ră afară. Ninje și-i lapoviță și vijelie. Asta înseamnă
Zilele Babii. Nu să face nimic în acele zile.“ (Inf. II, 2002, Chechiș)
În Bălan, localnicii susțin că Zilele Babei s-au numit așa întotdeauna:
”Așe le-o zis tătdeauna. Nu să lucra atuncea. Zice că marța-i dintre
tunuri, miercurea dintre ele. Prima marț din post era marța dintre
tunuri. Atunci nu să coasă, nu să țăasă, nu să face lucru de femei. Când
îi Dochia, nu să lucră numa p-afară.“ (Inf. III, 2000, Bălan)
În satul Gălpâia, oamenii sunt de părere că de Zilele Babei e vreme
grea: ”era vârcolă mare atuncea. Zice să nu să lucrează că-i zi de prilej“
(Inf., 2003, Gălpâia)

La fel și-n Chendrea, Ziua Babelor ”era marța dintre tunuri, prima zi
de post. Și-atuncea nu se lucra.“ (Inf. V, 2003, Chendrea)

La 40 de Sfinți, pe 9 martie, în toate satele din comună se obișnuia să
se facă plăcinte. În Gâlgău se făceau 40 de plăcinte, prilej cu care ”să
face pomenirea sfinților și-a morților.“ (Inf. I, 2003, Gâlgău)

La Chechiș, ”femeia casei face 40 de liptii care să mâncau cu mazăre
frecată și moare de varză. Liptiele să făceau din grâu și erau mâncate în
zi de sărbătoare. În rest, oamini mâncau mălai.“

(Inf. II, 2002, Chechiș)

Credincioșii din Bălan sărbătoreau mai demult data de 9 martie

”înainte să sărbătore și să băga la biserică. Femeile plămădeau atunci și
făceau 40 de liptie. Așe să obișnuie, Domne-Sfinte că-s 40 de sfinți.“
(Inf. III, 2000, Bălan)

În Gălpâia, cu acest prilej se obișnuia să se facă ”scovărz de cătră
femeia din casă.“ (Inf. IV, 2003, Gălpâia) La fel era și-n Chendrea.

De sărbătoarea numită ”Alexia cel cald“, se zicea, în Chechiș, ”că
fiecare casă are un șerpe; înainte erau mai mulți șerpi pă lângă casă, și
atunci în aceie zi ieșeu.“ (Inf. II, 2002, Chechiș)

De ”Blagoveștenie“ (25 martie) ori ”Bunavestire“, în Gâlgău se aducea

Foto Ioniță G. Andron: Grăpatul

rug și se punea la poartă: ”aduceau rug și punem la poartă și la ușa

Are zâle cu caru’.

Incă o variantă care stârnește râsul semenilor e cea în care socăcița încearcă să-și vândă găina la nănașe.

Piuitura la găină pentru nănași

A. 220

(Continuare în nr. următor)

Ia țigane arcu-n mână
Și zî hora la găină
Și zî jocu găinii
Să mă poci arădui.
Să mă duc printre nuntași
Cu găina la nănași.

A. 221

Pare-mi-se că se-aude
Glas de nănaș nu știu unde
La o masă-mpodobită
C-ar mânca găină friptă.
Nănașica, draga me,
Mi-o vuit o veste-n casă
Că ai musafiri la masă
Și-ți trebe-o găină grasă.
Luai și io puica mea
Și-am venit aici cu ea.

Foto F. Săteanu: Plug din lemn

←—————→
Le-o horit la surzi.

Jumătatea Postului Mare era numită în toată comuna ”Tâc-nainte, Tâc-napoi“. În aceea zi ”nu se făceau lucruri femeiești“ (Inf. I, 2003, Gâlgău), ”femeile n-aveau să toarcă, era o zi primejdioasă“ (Inf. II, 2002, Chechiș), ”nu se lucra lucruri muieresti că așe s-o rămăstir din vechime“ (Inf. III, 2000, Bălan) și cădea întotdeauna miercurea. Prima dată se ieșea la arat în anul respectiv ”când să duce omătu pân martie, atuncea să sãmână floare de soare și ovăz“. (Inf. I, 2003, Gâlgău) Informatorii din Chendrea spun că la arat se ieșe cam prin 15 martie, iar cei din Gălpăia consideră că la arat se mergea în 15 aprilie ”când umbla pasărea dracului pă brazdă, era semn că poți ara și sãmăna porumb.“ (Inf. V, 2003, Chendrea) Deci, porumbul se seamănă după floarea de soare și ovăz. Când gospodarul ieșea din curte pentru a merge la arat, acesta ”să ruga și își făcea cruce“. Trăbuie să aibă chimeșe curată și să hie cu credință. Când era gata spune ”Doamne, trimite rodă.“ (Inf. I, 2003, Gâlgău)

Și-n Chechiș, când se mergea prima dată la arat ori la sãmănat, ”gospodarul să îmbrăca cu haine de sãrbãtoare ori curate și să spãla ca să hie și el curat. Numai așe va pute hi curat grâu care va încolți și va da rod. Să zice că dacã meri murdar la arat, și recolta va hi la fel, cu ciumă“. (Inf. II, 2002, Chechiș)

În Gălpăia se obișnuia ca în ziua când se mergea la arat, pe lângă faptul că gospodarul trebuia să fie îmbrăcat curat“ ca să nu facã tăciune-n grâu“, se ungeau și boii cu ”ai pân corne, ca să hie feriți de rău.“ (Inf. IV, 2003, Gălpăia) Cei din Chendrea puneau un lanț la poartă ”și-ăpi trece păstã lanțu acela vaca când mere la arat ori trebe să fete. Și oile când le-mpreună, trec păstã lanț.“ (Inf. V, 2003, Chendrea)